

Asia: VN/23943/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi jätelain muuttamisesta

Lausunto

5 c § Toisessa ETA-maassa tehdyn päätöksen ja lainsäädännön tunnustaminen

-

32 § Kunnan velvollisuus järjestää jätehuolto

-

35 § Kiinteistöittaisen jätteenkuljetuksen järjestäminen

-

48 § Tuottajavastuun piiriin kuuluvat tuotteet ja tuottajat

Keskeiset pääviestit:

1. Luonnos hallituksen esitykseksi on onnistunut. Kirjan paperi nähdään selkeästi osana kiertotaloutta, jota hallitusohjelmassa on sitouduttu edistämään. Tämä on osa eurooppalaista ja maailmanlaajuista pyrkimystä estää ilmaston lämpenemistä ja käyttää luonnonvaroja taloudellisesti tehokkaammin.
2. Kuluttajien eli tavallisten Suomen kansalaisten normaali arki on luonnoksessa nostettu etusijalle. Käytöstä poistettavan kirjan kierrättäminen säilyy edelleen helppona, kun sen voi laittaa samaan astiaan muun kierrätyspaperin kanssa.
3. Kirjan kierto esineenä uusille lukijoille on Suomessa jo järjestetty hyvin muun muassa antikvariaattien ja kierrätyskeskusten toimesta. Nyt on kyse tilanteesta, jossa esinekierto lakkaa ja kirjan paperi siirtyy materiaalina uudesti käytettäväksi.

4. Kuluttajien käytöstä poistamat kirjat ovat olleet vuosikymmenet osana muun paperin kierrätysprosessia eikä tästä ole aiheutunut ongelmia. Yleensä on kehoitettu kuluttajia poistamaan kannet. Näin on edelleen suuressa osassa Suomen kuntia. Kuluttajien käytöksessä ei ole odotettavissa muutosta eikä kirjojen määrä ainakaan paperijätteessä kasva. Ei ole siksi perusteltua olettaa mitään uusia kustannuksia kierrätysprosessiin.
5. Kirjan paperi on arvokas uusioraaka-aine, jolle on markkinoita kotimaassa ja ulkomailla. Paperin kierrätys on kierrätysyhtiöille voitollista liiketoimintaa.
6. Suuret paperierät kuten kirjastojen poistot säädetään hoidettavaksi erikseen kuten tähänkin asti on ollut käytäntö. Ne eivät siten rasita kuluttajille tarkoitettua keräysjärjestelmää.
7. On oikeudenmukaista, että tuottajavastuu on sillä joka kirjan paperin tuo Suomen markkinoille. Se jatkaa samaa periaatetta mitä muiden paperilajien kanssa on jätelaissa jo nyt noudatettu. On tärkeää, että kukin toimija vastaa sen prosenttiosuutensa kuluista, joita hän paperia markkinalle tuottaa.
8. Kirjan tuottajavastuun säätäminen lakiin ei millään tavalla estä etsimästä erilaisia vapaaehtoisia tapoja kierrättää kirjaa esineenä tai uusiomateriaalina.

Taustaa

Kustannusalan tavoitteena on olla hiilineutraali vuoteen 2030 mennessä ja toimiala on valmis kantamaan vastuuta näiden tavoitteiden täyttämiseksi. Kirja-alalle on tärkeää toimia vastuullisesti koko Suomen hiilijalanjäljen vähentämiseksi ja huoli ympäristöstä menee lyhytaikaisen voiton tavoittelun edelle.

HSY (Helsingin seudun ympäristöpalvelut) ohjeisti reilu vuosi sitten, että kirjat tulee laittaa paperikeräysastian sijasta sekajätteeseen mistä se päättyy poltettavaksi. Tämä sopii huonosti kirja-alan ilmastotavoitteisiin sekä erittäin huonosti yhteiskuntamme ja nykyisen hallitusohjelman pyrkimyksiin vahvistaa kiertotaloutta. Tästä syystä kirja-alan edustajat, kustantajat, kirjakauppiat ja painoala, kääntyivät ympäristöministeriön puoleen asian ratkaisemiseksi. Sen johtamien sidosryhmäkeskustelujen ja selvitysten jälkeen YM on laatinut käsillä olevan HE luonnoksen.

Kirjojen hävittämisessä on kirjoja käytäntöjä. Suurimmassa osassa Suomen kunnista neuvotaan kuntalaisia lajittelemaan vallitsevan käytänteen mukaisesti kirjat paperinkerätykseen usein kehotuksella poistamaan kannet.

Suomessa julkaistaan vuosittain noin 10 000 nimikettä. Kirjoja tuotetaan arviolta alle 5 000 tonnia vuodessa. Painettujen kirjojen tuotantomäärät ovat olleet laskussa. Kirjapaperin osuus kaikesta kierrätettävästä paperista on arviolta alle 2 %.

Kirjan materiaalin uusiokäyttö on eri asia kuin vanhojen kirjojen kierto uusille lukijoille

On tärkeä huomata, että tässä lausunnossa tarkoitetaan kirjan kierrättämisellä sen materiaalin kierrättämistä. Kirjaesineen elinkaari on pitkä ja se löytää uusia lukijoita pitkään. Sen ympärille on muodostunut liiketoimintamallikin, antikvariaatit ja vertaiskauppa lukijalta lukijalle on vilkasta. Myös kierrätyskeskukset ovat olleet aktiivisia kirjojen kierrättäjiä. Vasta aivan viimeiseksi kirja päättyy materiaalihyödynnettäväksi.

Kierrätetyn kirjapaperin markkina

Kaipolan paperitehtaan lakkauttamisen myötä poistui markkinoilta suuri kotimainen kierrätyspaperin ostaja. Kaipola käsitteli prosessissaan sujuvasti myös kirjoja. Kierrätyspaperista tuli enenevässä määrin muiden Suomen paperituotteiden oheen vientituote. Suuri osa kierrätyspaperistamme menee jo vientiin eikä kirjapaperin mukanaolo muuta tätä asiantilaa merkittävästi. Toki kotimaassakin on kirjasta saatavalle uusiomateriaalille käyttöä esimerkkinä eristeitä valmistava Ekovilla.

Stora Enson asiantuntijoiden mukaan kaikenlainen paperi soveltuu uusiokäyttöön. Eri kierrätyspaperilaaduille on oma käyttökohdeensa. Ei siis ole olemassa hyvää tai huonoa kierrätyspaperia. Eurooppalaisia maita tarkasteltaessa on maita, jotka ovat kierrätyspaperin viejiä ja toiset taas tuojia. Esimerkiksi Saksa ja Hollanti ostavat paljon kierrätyspaperia ja UK sekä Suomi myyvät. Kaikenlaiselle paperille on markkinat.

Toisin kuin muiden tuottajavastuun alaisten kierrätysmateriaalien osalta paperin kierrätys on Suomessa voitollista. Tuottajille ei ole tullut tuottajavastuun perusteella maksuja. Mihän tuotto on päätynyt ja kuinka suurista summista on kysymys, on tämän lausunnon kirjoittajalle kyselyistä huolimatta jäänyt epäselväksi. Käytännössä kirjojen paperi on siis tähän asti tuonut tuloja tuottajavastuuyhteisöjen taustalla oleville yhtiöille koska kirjat ovat käytännössä päätyneet kierrätyspaperin joukkoon.

Kuluttajan arkitodellisuus

Nyt käsillä olevassa hallituksen esitysluonnoksessa esitetään, että kansalaiset voivat jatkossakin laittaa kirjat muun kierrätyspaperin mukana samaan kierrätysastiaan. Jos heiltä edellytettäisiin erityisen kirjojenkierrätysastian etsimistä, olisi siitä käytännön seuraus todennäköisesti, että he valitsisivat laittaa kirjat sekajätteeseen. Tämä ei olisi kiertotalouden tavoitteiden mukaista. Mikäli taas kuluttaja lähtisi viemään kirjaa erityispisteelle vähentäisi ajomatkan päästöt kierrätyksellä tavoiteltavia ympäristöhyötyjä.

Kirjan materiaali kelpaa hyvin kierrätykseen

Keskustelussa kirjan kierrätettävyydestä on esiintynyt, joitakin myyttejä, joita on hyvä purkaa.

Kirjan liimat eivät aiheuta pulmia kierrätykselle. Paitsi että kirjojen määrä on muuhun paperiin nähden hyvin vähäinen (alle 2 %), käytetään aikakauslehdissä samoja liimoja. Aikakauslehdetkin kelpaavat yleisiin paperinkeräysastioihin. Liimoja voidaan myös edelleen kehittää yhä paremmin kierrätysprosessiin sopiviksi. Nykyaikaisissa kirjoissa ei myöskään juurikaan käytettä niittejä tai kankaita.

Kannet eivät muodostu ongelmaksi kirjamateriaalin kierrätykselle. Pehmeät kannet eivät ole lainkaan pulma, vaan ne menevät muun paperin seassa hyvin. Kovat kannet taas kehoitetaan monissa kunnissa irrottamaan ennen keräysastiaan laittamista. Kirjojen määrä on joka tapauksessa varsin pieni (alle 2 %) ja ne ovat menneet osana paperinkeräystä vuosikymmenet. Suuret erät kerätään jo nyt erikseen ja näin hallituksen esitysluonnoksessakin esitetään. Eräs tapa prosessuaalisesti erottaa kirjojen paperi kovista kansista on murskata kirjat ja laittaa puhallin puhaltamaan kevyempi sisuspaperi erilleen kansista.

Kaipolan tehtaan lakkauttaminen ei estä kirjojen paperin kierrätystä. Vaikka kirjan paperia ei voitaisikaan kotimaassa muuttaa uusiopaperiksi, on se erinomainen vientituote, josta Suomi saa tuloja. Suuri osa muustakin kierrätyspaperista menee vientiin. Suomi on suuri paperituotteiden viejä eikä kirjasta saatava Euroopan markkinoilla haluttu kierrätyspaperi ole sen kummallisempi vientituote kuin muutkaan.

On esitetty ajatus, että mikäli laki säädetään kirjojen määrä keräysastioissa merkittävästi kasvaa. Tälle väitteelle ei ole mitään perusteita. Kirjat ovat ihmisten hyllyissä ja käsissä pitkään ja niitä hävitetään harvakseltaan. Ei ole mitään syytä olettaa, että ihmisten tottumuksissa tapahtuisi äkillinen muutos. Tyypillinen hävittämistilanne on esimerkiksi puhki kuluneen oppikirjan laittaminen paperinkierrätykseen, kun siirrytään seuraavalle luokalle. Sen sijaan ei lain muutos herätä kaikkia yhtäaikaaisesti viemään suvussa kulkenutta tietosanakirjaa hyllystä keräyslaatikkoon.

Kirjojen paperin kierrättäminen on mahdollista tehdä kustannustehokkaasti. Esillä on ollut lukuja, joiden mukaan nykyisellä keruujärjestelmällä syntyisi jopa 15 M€ lisälasku mikäli kirjat ovat osana muuta paperinkeräystä. Lisälasku vaikuttaa perusteettomalta siksi, että tälläkin hetkellä kirjoja saa laittaa suuressa osassa kuntia muun paperinkeräyksen joukkoon eli nykyinen prosessi hoitaa ne ilman eri kuluja. Mikäli nykyprosessiin tulisi vuosittain mainittu lisälasku, olisi silloin varmasti järkevää miljooniakin maksava investointi, jotta arvokas kierrätysmateriaali saadaan kustannustehokkaammin käsiteltyä.

Kirjojen polttaminen ei varmasti olisi hiilineutraalimpaa kuin niiden kierrättäminen. Tällaisiin laskelmiin on suhtauduttava suurella varauksella. Meillä on olemassa oleva paperinkeräysprosessi, jonka mukana kirjat jo tänäänkin suuressa osassa kuntia kulkevat. Samoin kulkevat viennin laivat mukanaan erilaista paperituotetta kuten kirjojen paperia. Ei siis tarvitse rakentaa mitään erillistä logistiikkaketjua kirjoja varten. Sen sijaan, jos kuluttajat veloitetaan kuljettelemaan kirjoja jonnekin erilliseen pisteeseen kunnassa syntyy varmasti turhia logistiikkapästöjä. On myös huomioitava, että mikäli kirjojen paperi poltetaan joudutaan näin kierrosta hävinnyt paperi korvaamaan uusituotannolla metsää kaatamalla. Tämä prosessi on hiilineutraalisuuden kannalta varsin kielteinen.

Vastuu ammattimaisille kierrätysyhtiöille eikä kuluttajille

Suomen kansalaisia ei pidä velvoittaa noudattamaan kohtuuttomia kierrätysvaatimuksia, jotta ne voisivat palvella ilmaisina työntekijöinä yksityisiä yrityksiä paremmin. Alan yritysten on sopeuduttava uuden kiertotalouden vaatimukseen ja tehtävä tarpeelliset investoinnit prosesseihin voidakseen hyödyntää kierrätysluonnonvaroja paremmin. Lyhyellä tähtäimellä tämä voi pienentää voittoja mutta pidemmällä tähtäimellä kyseessä on välttämätön investointi menestyksekkääseen liiketoimintaan jatkossa. Varsinkin kun EU:n kiertotalouden vaatimukset lisääntyvät.

Kirja-alan sitoutuneisuus

Kirja-alalla ymmärretään, että kaikkien on otettava vastuu ilmastomuutoksen torjumisesta ja siitä että luonnonvaroja ei tuhlaata. Tämä tarkoittaa, että kunkin alan on kannettava oma osuutensa niistä kustannuksista ja investoinneista mitä tähän tavoitteeseen päätyminen vaatii.

Tuottajavastuu on osa laajempaa alan ympäristövastuullista kehittämistä. Kehitämme lisäksi pitkäjänteisesti entistä ympäristöystävällisempiä tuotantomenetelmiä ja materiaalivalintoja. Etsimme myös uusia tapoja hyödyntää kierrätettävien kirjojen materiaaleja. Tällainen on esimerkiksi

hanke, jossa etsitään tapoja tehdä kierrätettyjen kirjojen kansimateriaaleista rakennusteollisuudessa käytettäviä levyjä.

Tuottajavastuun kulujen jakautuminen

Kannatamme HE luonnoksen ajatusta, että vastuu kierrätysparin keruun ja käsittelyn kuiluista kohdistetaan niille toimijoille, jotka tuovat paperin maahan. Tämä jatkaa vallalla oleva toimintamallia. Lain esitöissä voisi olla syytä tarkentaa, että kukin toimija vastaa oman prosentuaalisen keruusuutensa verran syntyneistä kustannuksista. Lisäksi olisi hyvä tarkentaa, että hallinnolliset kustannukset eivät saa nousta kohtuuttomiksi suhteessa varsinaisiin kierrätyksestä johtuviin maksuihin. Näin voi käydä pienten toimijoiden kohdalla, jollei hallintokustannuksia mitenkään porrasteta.

Vapaaehtoisjärjestelyt mahdollisia myös HE-luonnoksen mukaisen lain voimassa ollessa

Olemme valmiit käymään keskustelua ja etsimään mahdollisia vaihtoehtoisia vapaaehtoisia tapoja kirjojen keruulle. Näemme kuitenkin, että kirjojen paperin kierrätyksen varmistamiseksi on välttämätöntä, että perusolettamana on, että kirjan voi laittaa muun paperinkeräyspaperin joukkoon.

Mielikuva kirjasta ja lukemisen edistäminen

Mikäli kirja muodostuu kuluttajille ongelmalliseksi kierrättää tai se kehoitetaan polttamaan ovat nämä nykyaikaiselle kuluttajalle esteitä ostaa kirja. Jokainen ostamaton kirja on heikennys lukutaitoon ja siten kykyyn ymmärtää ja oppia. Taitoja, joita Suomi välttämättä tarvitsee kansalaisiltaan menestyäkseen.

Siirtymäsäännös

Hallituksen esityksen luonnoksessa lakia ryhdyttäisiin soveltamaan vuoden 2026 alusta. Mikäli laki säädetään nyt esitetyssä muodossa ja selkeästi vuoden 2024 puolella voidaan kirjan tuottajavastuun osalta katsoa siirtymäajan riittävän.

Jos sen sijaan esitystä muutettaisiin tavalla, joka edellyttäisi uudenlaisten keruupaikkojen järjestämistä, tarvitaan selvästi pidempi siirtymäaika ja valtiovallan tukitoimia.

Muuta huomioitavaa

-

Laiho Sakari
Suomen Kustannusyhdistys